

УДК 342.7

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.02.3.56>

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ, МЕЖІ

Костак С.Я.,

аспірант юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ORCID: 0009-0005-9305-9021

Костак С.Я. Обмеження прав людини як правова категорія: поняття, ознаки, межі.

Вказується, незважаючи на тривалу наукову дискусію, вітчизняна юридична доктрина так і не виробила загальноновизнаного визначення поняття «обмеження прав людини», а чинне законодавство України не містить його нормативного закріплення. Така ситуація породжує як теоретичну невизначеність, так і практичні ризики: відсутність чітких критеріїв розмежування обмеження права та його порушення створює підґрунтя для свавілля з боку публічної влади.

Таким чином, статтю присвячено комплексному теоретико-правовому аналізу обмеження прав людини як самостійної правової категорії. Встановлено, що у вітчизняній і зарубіжній юридичній науці відсутнє усталене визначення цього поняття, а чинне законодавство України не закріплює його легального тлумачення, що є суттєвою правовою прогалиною. Досліджено філософсько-правові підходи до природи обмежень прав людини, зокрема у контексті дихотомії «лібералізм – комунітаризм». Здійснено порівняльний аналіз доктринальних поглядів на поняття обмеження прав людини, зокрема позицій А.Ф. Квітко, І.Д. Ягофарова, Є.Є. Грецової, О.В. Должикової, В.А. Федорова, Д. Терлецького, І. Дахової, Ю. Фігеля та Н. Опольської, викладених через праці О. Шершель, А.В. Мітяєвої, Л.І. Заморської і Н.А. Гураленко. Виокремлено сутнісні ознаки обмежень прав людини: нормативна закріпленість, тимчасовий характер, просторова та суб'єктна визначеність, наявність легітимної мети. Розмежовано поняття «обмеження прав людини» із суміжними категоріями «межі здійснення прав» і «порушення прав». Охарактеризовано форми обмежень: обов'язки, заборони, заходи захисту, покарання та юридична відповідальність. Проаналізовано принципи правомірного обмеження: законність, легітимність, пропорційність, недискримінація та тимчасовість. Окремо висвітлено конституційні критерії обмежень, вироблені Конституційним Судом України: недопустимість свавілля, наявність легітимної мети, пропорційність та недоторканність сутнісного змісту (ядра) конституційного права. Досліджено специфіку обмежень прав в умовах воєнного стану. Зроблено висновок, що обмеження прав людини є необхідним і юридично виправданим механізмом забезпечення балансу між інтересами особи, суспільства і держави, але завжди має залишатися в суворих конституційних межах, не порушуючи сутнісного змісту конституційного права.

Ключові слова: обмеження прав людини, правова категорія, принцип пропорційності, межі обмежень прав, сутнісний зміст права, баланс інтересів, воєнний стан, конституційні критерії.

Kostak S.Y. Human rights limitation as a legal category: concept, features and limits.

It is indicated that, despite the long scientific discussion, the domestic legal doctrine has not developed a generally accepted definition of the concept of "restriction of human rights", and the current legislation of Ukraine does not contain its normative consolidation. This situation generates both theoretical uncertainty and practical risks: the lack of clear criteria for distinguishing between restriction of rights and its violation creates the basis for arbitrariness on the part of public authorities.

The article is dedicated to a comprehensive theoretical and legal analysis of the limitation of human rights as an independent legal category. It is established that neither domestic nor foreign legal scholarship has produced a universally accepted definition of this concept, and that current Ukrainian legislation does not contain a statutory definition, which constitutes a significant legal gap. Philosophical and legal approaches to the nature of human rights limitations are examined, in particular through the liberalism–communitarianism dichotomy as analysed by O.Z. Pankevych. A comparative analysis of doctrinal approaches to the concept of limitation of human rights is conducted, including the views of A.F. Kvitko, I.D. Yahofarov, Ye.Ye. Hretova, O.V. Dolzhykova, V.A. Fedorov, D. Terletsyiy, I. Dakhova, Yu. Fihel and N. Opolska, presented through the works of O. Shershel, A.V. Mitiaeva, L.I. Zamorska and N.A. Huralenka. The essential features of human rights limitations are identified: normative consolidation, temporary character, spatial and subjective determinacy, and the presence of a legitimate aim. The concept is distinguished from the related categories of "limits of the exercise

of rights" and "violation of rights". Forms of limitation are described: obligations, prohibitions, protective measures, sanctions and legal liability. The principles of lawful limitation are systematised: legality, legitimacy, proportionality, non-discrimination and temporality. Special attention is given to the constitutional criteria for limitations developed by the Constitutional Court of Ukraine, first fully formulated in Decision No. 2-rp/2016 of 1 June 2016: that limitations may not be arbitrary or unjust, must pursue a legitimate aim, be conditioned by social necessity, proportionate and justified, and must in no case violate the essential (core) content of a right. The specifics of human rights limitations under martial law are analysed, including the permissible difference in the degree of severity compared with peacetime. The binary nature of limiting grounds – protection of individual rights and protection of public interests – is examined through the lens of liberal communitarianism. It is concluded that the limitation of human rights is a necessary and legally justified mechanism for balancing the interests of the individual, society and the state, but must always remain within strict constitutional limits without violating the essential content of a constitutional right.

Key words: human rights limitations, legal category, principle of proportionality, limits of restrictions, essential content of rights, balance of interests, martial law, constitutional criteria.

Постановка питання. Права і свободи людини визнаються найвищою цінністю в демократичній правовій державі, проте вони ніколи не були абсолютними. Ще Декларація прав людини і громадянина 1789 р. Франції у ст. 4 закріпила: свобода полягає в можливості робити все, що не завдає шкоди іншому, тим самим одночасно проголосивши право і визначивши його межі [7, с. 141]. Ця ідея стала точкою відліку для всього подальшого правового регулювання обмежень прав людини.

Попри довгу традицію дослідження, у вітчизняній юридичній науці досі відсутнє усталене визначення поняття «обмеження прав людини», а чинне законодавство України не містить його легального тлумачення [1, с. 168]. Це породжує теоретичну невизначеність і практичні ризики: без чіткого розуміння того, що є обмеженням, неможливо ефективно відрізнити його від порушення права, що відкриває простір для зловживань з боку державної влади [8, с. 9].

Особливої актуальності ця проблематика набула після запровадження в Україні воєнного стану 24 лютого 2022 р. Конституційні права і свободи громадян підлягають у цих умовах більш суворим обмеженням, ніж у мирний час [4, с. 102], що вимагає чіткого конституційно-правового регулювання допустимих меж такого втручання.

Стан наукового опрацювання проблеми. Різні аспекти обмеження прав людини досліджували О.З. Панкевич, О. Шершель, Л.І. Заморська і НА. Гураленко, І.В. Костенко і А.І. Семещук, М.В. Савчин, Т.П. Кірієнко, О.С. Котуха, А.В. Мітяєва, С.В. Шевчук та інші. Разом з тим питання визначення обмеження прав людини як самостійної правової категорії, виокремлення її сутнісних ознак і меж залишається дискусійним.

Метою статті є аналіз обмеження прав людини як самостійної правової категорії: дослідження поняття і природи, виокремлення сутнісних ознак, розмежування із суміжними поняттями, характеристика принципів і конституційних критеріїв правомірного обмеження.

Виклад матеріалу дослідження. Дослідження обмеження прав людини потребує попередньої відповіді на засадниче питання: чи права людини «даруються» державою, чи лише нею визнаються? О. Шершель наголошує, що відповідь принципово визначає зміст обмежень: якщо держава є творцем прав, вона й окреслює їхні межі; якщо ж права лише визнаються – обмеження є уточненням змісту, а не вилученням чогось раніше існуючого [6, с. 181]. Загальна декларація прав людини вживає формулу «визнання», а не «встановлення» прав, що є прямою вказівкою на другий підхід.

О.З. Панкевич розглядає проблему обмежень прав крізь призму дихотомії «лібералізм – комунітаризм». Ліберальний підхід відстоює примат індивідуальних прав; комунітаристський – ставить на перший план спільне благо. У текстах міжнародних актів та більшості сучасних конституцій дослідник убаचाє відображення обох підходів: підстави для обмеження прав поділяються на дві групи – захист індивідуальних прав і захист публічних інтересів [7, с. 145]. Наявність такої бінарності він розцінює як ознаку «ліберального комунітаризму» – синтезу обох традицій у сучасному конституційному праві [7, с. 146].

Т.П. Кірієнко підкреслює двоїстий характер обмежень прав: з одного боку, вони уможливають втручання держави в права особи, що несе негативний потенціал; з іншого – саме через обмеження забезпечується правопорядок, що дозволяє суспільству нормально функціонувати [5, с. 117]. У цьому полягає фундаментальний парадокс інституту обмежень: їхня наявність є умовою ефективного захисту прав.

О. Шершель акцентує, що принципова умова правомірного обмеження – непорушність сутності прав особи навіть за наявності суспільного інтересу. Авторка наводить тезу, що сутність прав людини полягає у визначенні певного мінімуму загальнолюдських вимог до правового і соціального

статусу особи, необхідного для її нормального існування [6, с. 184]. Цей мінімум є абсолютним порогом, нижче якого обмеження стає неправомірним за будь-яких обставин.

Отже, обмеження прав людини є невід'ємним елементом правового регулювання, а не патологією правової системи. Воно відображає постійну напругу між індивідуальною свободою і суспільними інтересами, яку правова система прагне вирішити через систему принципів і конституційних критеріїв.

Аналіз наукової літератури засвідчує різноманіття підходів до визначення поняття «обмеження прав людини». У своєму дослідженні А.В. Мітяєва наводить позицію А.Ф. Квітко, яка трактує обмеження права як встановлені законодавством межі реалізації людиною прав і свобод, що виражаються в заборонах, втручаннях, обов'язках і відповідальності та зумовлені необхідністю захисту конституційно визнаних цінностей [3, с. 297].

У тому ж дослідженні А.В. Мітяєва наводить позицію І.Д. Ягофарова, який пропонує розглядати «обмеження права» у двох значеннях: по-перше, як виключення окремих прав із правового статусу особи в силу різноманітних обставин; по-друге, як звуження обсягу та/або змісту конкретних прав шляхом встановлення просторових меж, часових рамок, кола суб'єктів або варіантів поведінки [3, с. 297].

Там само авторка наводить погляди Є.Є. Грецової, яка визначає обмеження як допустиме міжнародним та/або внутрішнім правом втручання у права і свободи, що відповідає вимогам законності, доцільності та співрозмірності меті охорони загальноновизнаних цінностей: свободи, гідності, здоров'я, а також державної безпеки і суспільного порядку [3, с. 297].

Заморська Л.І. та Гураленко Н.А. у своєму дослідженні наводять позицію В.А. Федорова, який трактує обмеження як вимушене явище, спровоковане об'єктивно-суб'єктивними чинниками, що здійснюється як правовими, так і неправовими засобами [1, с. 165]. Авторки, на наш погляд, справедливо критикують цей підхід, оскільки він фактично ототожнює правомірне обмеження з порушенням прав, що є методологічно хибним. Там само вони наводять позицію О. В. Должикової, для якої обмеження – це спричинена зовнішніми чинниками сукупність передбачених законодавством засобів, що визначають порядок здійснення прав у виняткових обставинах [1, с. 165].

Узагальнюючи ці підходи, Л. І. Заморська та Н. А. Гураленко пропонують власне визначення: обмеження прав людини – це юридичні результати діяльності компетентних державних органів, що звужують варіанти диспозитивної поведінки фізичних та юридичних осіб шляхом встановлення меж на певний строк або на чітко окресленій території з метою забезпечення необхідного балансу інтересів особи, суспільства і держави [1, с. 172].

О. Шершель, аналізуючи підходи, наводить позицію Д. Терлецького, згідно з якою зміст і обсяг прав спрямовані на визначення нижчої межі допустимої поведінки стосовно людини, а обмеження прав визначають умови, за яких ці можливості можуть бути здійснені у меншому обсязі [6, с. 181]. Там само авторка наводить позицію І. Дахової, яка вважає, що обмеженню підлягає не безпосередньо право, а його реалізація [6, с. 181]. У тому ж дослідженні наводиться погляд Ю. Фігеля, який розрізняє безпосереднє обмеження прав (позбавлення власника частини права) та обмеження у реалізації прав (повна або часткова неможливість скористатися правом) [6, с. 181].

Попри різноманіття формулювань, спільне ядро наведених підходів є очевидним: обмеження прав людини – це правомірне нормативно закріплене звуження можливостей реалізації прав з метою захисту конституційно значущих цінностей. Відсутність легального визначення цього поняття є прогалиною, яку законодавцю слід усунути, адже суди і правозастосовні органи мусять діяти в умовах невизначеності, що послаблює захист від свавільного втручання держави.

Аналіз наукової літератури дозволяє виокремити сукупність сутнісних ознак обмежень прав людини, що характеризують їх як самостійну правову категорію.

По-перше, нормативна закріпленість. Обмеження повинно бути встановлено законом або Конституцією, а не підзаконним актом. Так, Т.П. Кірієнко підкреслює, що права і свободи не можуть бути обмежені на підзаконному рівні, а обов'язковою умовою є як нормативна підстава, так і, як правило, рішення суду [5, с. 121].

По-друге, тимчасовість і просторова визначеність. Обмеження вводиться на чітко визначений строк та/або стосовно конкретної території і кола суб'єктів. Зокрема, Л.І. Заморська та Н.А. Гураленко наголошують на принциповій неприпустимості перетворення тимчасових обмежень на постійний стан – це суперечило б самій природі конституційного ладу [1, с. 170].

По-третє, наявність легітимної мети. О.С. Котуха зазначає, що межі діяльності людини встановлюються не довільно, а для досягнення соціальної мети: недопущення шкоди конституційному ладу, безпеці держави, громадському порядку, законним інтересам інших громадян [8, с. 8]. Обмеження є не самоціллю, а соціально виправданим заходом.

По-четверте, здійснення виключно уповноваженим суб'єктом. Запровадження обмеження є прерогативою органів державної влади в межах їхніх конституційних повноважень. Водночас розширення повноважень владних органів є симетричним звуженню прав фізичних та юридичних осіб [1, с. 170–171].

Щодо форм обмежень, О.С. Котуха вказує, що залежно від обставин ними можуть бути обов'язки, заборони, заходи захисту, покарання, відповідальність, запобіжні заходи тощо. Будь-яке встановлення юридичної відповідальності за порушення особою юридичних обов'язків є формою обмеження прав і свобод: наприклад, юридична відповідальність несе в собі обмеження права на свободу та особисту недоторканність, а обов'язок сплачувати податки обмежує право власності [8, с. 8].

Сукупність зазначених ознак дозволяє розмежувати правомірне обмеження прав, з одного боку, від порушення прав – з іншого. Обмеження є законним звуженням меж реалізації права; порушення – незаконним посяганням на нього. Закріплення цього розмежування у законодавстві є передумовою ефективного захисту прав людини від свавільного втручання держави.

Правомірне обмеження прав людини спирається на систему фундаментальних правових принципів, що у своїй єдності формують т.зв. «тест правомірності» для будь-якого обмежувального заходу.

Принцип законності передбачає, що обмеження може встановлюватися лише законом, а не підзаконним актом. І.В. Костенко і А.І. Семещук вказують, що права та свободи можуть бути обмежені лише в тій мірі, в якій це необхідно для безпеки держави, населення та оборони країни, і таке обмеження має носити тимчасовий характер [2, с. 124]. О. З. Панкевич нагадує, що Загальна декларація прав людини у ст. 29 встановлює вимогу запровадження обмежень «виключно законом» [7, с. 143].

Принцип пропорційності є центральним. Т. П. Кірієнко характеризує його як регулятор відносин між поставленою метою і засобами її досягнення: «загальний інтерес, яким керується держава, не може бути таким, що придушує свободу окремої особи» [5, с. 122]. О.С. Котуха, в свою чергу, уточнює, що шкода правам виправдана лише тією мірою, якою вона зумовлена необхідністю, так звана «економія втручання» [8, с. 9]. Заморська Л.І. та Гураленко Н.А. у своєму дослідженні наводять позицію В.Б. Рушайла, для якого пропорційність означає відповідність обмежень конкретній ситуації і застосування лише тоді, коли вичерпано звичайні заходи примусу [1, с. 177–178].

Принцип легітимності означає, що єдиною підставою обмеження є суспільна необхідність. У своєму дослідженні А.В. Мітяєва наводить критерії правомірного обмеження, що вперше сформулювала Загальна декларація прав людини 1948 р.: мета – забезпечення поваги прав інших і справедливих вимог моралі, громадського порядку та загального добробуту в демократичному суспільстві [3, с. 298].

Принцип недискримінації передбачає рівне правове становище всіх осіб за однакових умов [1, с. 175]. Принцип тимчасовості означає, що обмеження вводяться лише на строк дії кризових обставин і не можуть ставати постійною ознакою правового статусу особи. Т.П. Кірієнко наголошує: обмеження прав допустиме тільки у кризових ситуаціях, які мають тимчасовий характер [5, с. 123].

Система принципів є не лише теоретичною конструкцією, а обов'язковим стандартом для законодавця і правозастосовника. Порушення будь-якого з них є підставою для визнання обмеження неправомірним. Перевірка обмеження на відповідність цим принципам у їх взаємозв'язку є основним завданням конституційного контролю.

Ключовим джерелом конституційних критеріїв обмеження прав, на наш погляд, є практика Конституційного Суду України (далі – КСУ). С.В. Шевчук детально аналізує еволюцію відповідних правових позицій: до 2018 р. КСУ тлумачив ч. 3 ст. 22 Конституції як абсолютну заборону звуження прав. Рішенням від 22 травня 2018 р. № 5-р/2018 КСУ змінив підхід, визнавши, що звуження змісту та обсягу прав є їх обмеженням, яке допускається Конституцією за наявності відповідних підстав [4, с. 108–109].

У тому ж дослідженні С.В. Шевчук наводить критерії, вперше остаточно сформульовані в Рішенні КСУ від 1 червня 2016 р. № 2-рп/2016: обмеження не можуть бути свавільними та несправедливими; мають встановлюватися виключно Конституцією і законами; переслідувати легітимну мету; бути обумовленими суспільною необхідністю; бути пропорційними та обґрунтованими; не порушувати сутнісного змісту права [4, с. 109].

Щодо категорії сутнісного змісту права, С.В. Шевчук посилається на М. Савчина, який визначає його як наявність у носія права необхідних елементів, що дозволяють реалізувати вимоги щодо предмета суб'єктивного публічного права [4, с. 107]. Там само дослідник наводить концепцію А. Барака, за якою більшість конституційних прав є відносними і підлягають обмеженням, проте мають ядро, яке не може бути обмежено за жодних обставин [4, с. 106].

О. Шершель, аналізуючи цю категорію, акцентує увагу на позиції КСУ у рішенні від 22 травня 2018 р. № 5-р/2018, де людська гідність визнана підґрунтям усіх конституційних прав і критерієм допустимості їх обмеження [6, с. 183]. Перелік абсолютних прав, що не підлягають жодному об-

меженню, є вузьким: право на повагу до людської гідності, заборона катування, право на життя [2, с. 127; 4, с. 106].

Конституційні критерії КСУ є фундаментальним здобутком вітчизняного конституційного правосуддя. Вони перетворили принцип пропорційності з доктринальної конструкції на обов'язковий юридичний стандарт, порушення якого є підставою для визнання закону неконституційним. Водночас питання ефективного судового контролю за обмеженнями в умовах воєнного стану залишається зоною підвищеного ризику, що потребує посиленої уваги науки і практики.

Воєнний стан є найбільш показовим прикладом балансування між безпековими потребами держави і правами людини. Конституція України у ч. 2 ст. 64 передбачає, що в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав із зазначенням строку їх дії.

С.В. Шевчук наголошує, що конституційні критерії обмежень діють як у мирний час, так і під час воєнного стану. Різниця полягає лише у допустимому ступені суворості заходів. Щодо прав, перелічених у ч. 2 ст. 64 Конституції як таких, що не підлягають обмеженням, вони залишаються захищеними навіть за воєнного стану. Щодо інших конституційних прав – держава може встановлювати більш суворі обмеження за умови їхньої легітимності та відповідності меті захисту держави [4, с. 118].

О.С. Котуха вказує, що в умовах особливих правових режимів відбувається тимчасовий перерозподіл взаємних прав та обов'язків між людиною і державою: розширення повноважень органів державної влади є симетричним покладанням додаткових обмежень на громадян [8, с. 9]. Обмеження в умовах воєнного стану мають аналізуватися з урахуванням принципів пропорційності та загальної рівності, бути об'єктивно виправданими й переслідувати конституційно значущі цілі.

І.В. Костенко і А.І. Семещук нагадують, що в основі механізму правомірного обмеження прав лежить «трикутник правомірності», вироблений практикою Європейського суду з прав людини: законність, правомірна мета і необхідність в демократичному суспільстві [2, с. 128]. Цей стандарт зберігає обов'язкову силу і в умовах воєнного стану.

Фундаментальним постулатом залишається теза, сформульована С.В. Шевчуком: обмежена держава завжди є сильнішою за державу, де влада не обмежена конституцією; кризові явища і стан війни не можуть слугувати виправданням для дій влади поза межами конституційних положень [4, с. 103]. Здатність держави зберігати конституційний характер правопорядку в екстремальних умовах є свідченням зрілості її демократичних інституцій.

Висновки. Таким чином, як нам вбачається з вищевикладеного:

по-перше, обмеження прав людини є самостійною правовою категорією, якій притаманна бінарність підстав: захист індивідуальних прав і захист публічних інтересів. Ця бінарність відображає ідеї ліберального комунітаризму – синтезу ліберальних і комунітаристських засад у сучасному конституційному праві. Відсутність легального визначення поняття в законодавстві України є правовою прогалиною, що потребує усунення;

по-друге, незважаючи на різноманіття доктринальних підходів, спільне ядро поняття «обмеження прав людини» є усталеним: нормативно закріплене звуження можливостей реалізації прав з метою захисту конституційно значущих цінностей. Поняття слід чітко розмежовувати з категоріями «межі здійснення прав» і «порушення прав»;

по-третє, правомірне обмеження прав людини ґрунтується на системі принципів: законності, легітимності, пропорційності, недискримінації та тимчасовості, дотримання яких у взаємозв'язку є необхідною умовою збереження демократичного характеру державної влади. Особливе місце посідає принцип пропорційності, що потребує балансування між метою обмеження і ступенем втручання у право;

По-четверте, конституційні критерії правомірності обмежень, вироблені КСУ, заборона свавілля, наявність легітимної мети, пропорційність та недоторканність сутнісного змісту (ядра) конституційного права і є обов'язковим стандартом для законодавця і правозастосовника. Категорія сутнісного змісту права виступає абсолютним порогом, нижче якого обмеження стає неправомірним за будь-яких обставин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Заморська Л.І., Гураленко Н.А. Обмеження прав людини і його основоположні принципи. Права людини в Україні та у зарубіжних країнах: проблеми теорії та нормативно-правової регламентації: колективна монографія. Lviv-Torun: Liha-Pres, 2021. С. 161–184. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-210-7/161-184>.
2. Костенко І.В., Семещук А.І. Види та особливості обмеження прав людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2024. Т. 1. № 83. С. 124–129. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.1.17>.

3. Мітяєва А.В. Правомірне обмеження прав людини в міжнародному праві. Матеріали науково-практичної конференції / Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2019. С. 296–300. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0c9146e0-5803-4d7f-baf1-0a619d81c98b/content>.
4. Шевчук С.В. Обмеження прав людини в умовах війни і миру: конституційний аспект. *Філософія права і загальна теорія права*. 2022. № 2. С. 102–121. DOI: <https://doi.org/10.21564/2707-7039.2.318397>.
5. Кірієнко Т.П. Принципи обмеження прав і свобод крізь призму забезпечення безпеки людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2024. Т. 1. № 81. С. 116–123. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.1.18>.
6. Шершель О. Обмеження прав людини: філософсько-правовий аспект. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2023. № 1 (25). С. 180–186. DOI: <https://doi.org/10.33270/01232502.180>.
7. Панкевич О.З. Підстави обмежування прав людини: філософсько-правовий аспект. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 3 (86). С. 141–150.
8. Котуха О.С. Межі обмеження прав людини: поняття та законодавче закріплення. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету*. Юридичні науки. 2025. № 17. С. 5–10. DOI: <https://doi.org/10.32782/2616-7611-2025-17-01>.
9. Белов Д.М., Громовчук М.В. Конституційно-правові засади статусу особи: окремі аспекти. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2021. № 1. С. 11-15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apnopr_2021_1_4.

Дата першого надходження рукопису до видання: 18.02.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 20.03.2026
Дата публікації: 3.04.2026